

Каталог - 2018

**ХАРКІВСЬКИЙ
ОСІННІЙ МАРАФОН
ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТОВАРИСТВО ПСИХОЛОГІВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені Г. С. СКОВОРОДИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені А. С. МАКАРЕНКА
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»
УКРАЇНСЬКА ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ НАПН УКРАЇНИ
АСОЦІАЦІЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПСИХОЛОГІВ ХАРКОВА
МІЖРЕГІОНАЛЬНА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ СИМВОЛДРАМИ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНА АСОЦІАЦІЯ
СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ ЦЕНТР ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВОСТЯМИ РОЗВИТКУ «ЛАДО»

*З нагоди 110-річного ювілею Л.І. Божович (1908-1981),
115-ї річниці з дня народження П.І. Зінченка (1903-1969)
та О.М. Леонтьєва (1903-1979)*

ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(Каталог психотехнологій; тези доповідей)

27 жовтня 2018 року

Харків – 2018

УДК 159.9.07
ББК 88

Рецензенти:

Кузнєцов Марат Амїрович, доктор психологічних наук, професор кафедри практичної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Панок Віталій Григорович, психологічних наук, професор, директор Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи

Романовський Олександр Георгійович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами Національного технічного університету «ХПІ»

Рекомендовано до друку Вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, протокол № 7 від 25.10.2018 року

ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ: матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 27 жовтня 2018 р., ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Харків: Діса плюс, 2018. 304 с.

ISBN 978-617-7645-34-3

У збірнику представлено матеріали науково-практичної конференції «**ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ**», метою якої було висвітлення в рамках профорієнтації та просвітництва новітніх розробок у галузі психотехнологій, представлених на теренах України.

Перша частина збірника містить **Каталог психотехнологій** новітніх авторських розробок розвивальних, психокорекційних, діагностичних, тренінгових програм, методик, технік тощо, інформація про які подана у вигляді анотацій.

У другій частині розміщено тези доповідей, які містять результати науково-практичних розробок учасників конференції.

Матеріали конференції віддзеркалюють результати сучасних досліджень у галузях теоретичної та прикладної психології.

Для науковців, викладачів, аспірантів та магістрантів, студентів гуманітарних спеціальностей, практичних психологів, вихователів, соціальних та медичних працівників.

Матеріали друкуються в авторському варіанті з правками редакції.

ISBN 978-617-7645-34-3

УДК 159.9.07
ББК 88

© ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2018
© Колектив авторів, 2018
© Сльчанінова Т.М. (оформлення, Ψ-емблема), 2018
© Фоменко К.І. (обкладинка), 2018

особистості дитини та системи ставлень у сім'ї.....	231
Павлик О.М., Маренич Г.В. Ступінь конструктивності стратегій подолання стресових ситуацій юних тхеквондистів	233
Панасенко Е.А. Психологічний супровід дитини дошкільного віку з проявами агресивності	236
Панов М.С. Психологічні основи дезадаптації та реадаптації сучасної особистості ..	244
Підчасов Є.В., Галушко С.М. Термінологічний аналіз поняття «прив'язаність» як соціально-психологічної категорії	246
Підчасов Є.В., Зіза Є.О. Особливості готовності сучасної студентської молоді до створення сім'ї у юнацькому віці.....	250
Поденко А.В., Кутузова О.В. Професійна самоактуалізація студентів-психологів....	254
Постельник М.В. Взаємозв'язок самосвідомості підлітків з рівнем їх адаптації.....	255
Романовська О.О. Рекомендації щодо формування креативності у майбутніх психологів у закладах вищої освіти	257
Саврасов М.В. Теоретико-методологічні передумови дослідження креативності суб'єкта навчально-виховного процесу ВНЗ	261
Сапельнікова Т.С., Павленко Ю.В. Дослідження особистісних факторів розвитку мотивації до навчання у студентів психологів.....	264
Скрипник Н.Г. Ціннісні орієнтації майбутніх практичних психологів	268
Соколова В.В. Нейролінгвістичне програмування та його роль у рекламі	270
Соколова І.М., Колчигіна А.В. Психологічні проблеми особистісної самореалізації сучасної молоді.....	273
Соколова С.М. Особливості психічного супроводу та підтримки людей з залежними формами поведінки (з хімічними залежностями)	274
Стуліка О.Б. Соціальна компетентність класного керівника як умова ефективної реалізації професійної діяльності.....	275
Туріщева Л.В., Ткаченко І.В. Створення «живих картин» як засіб розвитку естетичного сприйняття у молодших школярів з особливими освітніми потребами...	277
Трушик О.В. Готовність педагогічних працівників та психологів до сприйняття розмаїття в умовах інклюзивного навчання	280
Удовенко М.В. Гендерные различия в вербальном поведении респондентов молодого возраста на слово-стимул «юмор»	281
Чепелева Н.І., Підчасов Є.В. Психолого-педагогічні засади впровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес закладів освіти	283
Шашенков Д.М., Кондрацька Л.В. Шляхи подолання психологічного стресу.....	286
Шовкова О.Д. Проблема ілюзії мислення в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності студентів ЗВО	288
Щербунова Ю.О. Емоційні стани студентів у ситуації іспиту	289
Яковенко Н.О. Особливості схильності до ризику у студентів з різним рівнем психосоматичної компетентності	290
Яланська С. П. Програма розвитку творчої компетентності майбутніх педагогів.....	291
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	295

Виходячи з усього вищесказаного, ми можемо дати визначення адаптації, відповідно до нашого дослідження. Отже, адаптація – це послідовність реакції на обставини діяльності в ході якої досягається максимально повна реалізація потенціалу зовнішніх обставин через внутрішні індивідуально-психологічні умови. Адаптація – це соціально-психологічний процес, який як підсумок має стан адаптованості особистості.

Висновки. Зниження адаптаційних можливостей характеризується таким явищем, як дезадаптація. Дезадаптація – означає зникнення, знищення, повна відсутність або зниження, зменшення. Дезадаптація, як і адаптація, розглядається як процес, прояв і результат. Дезадаптація як процес означає зниження адаптаційних можливостей людини в певних умовах життєдіяльності. Реадаптація – це процес вторинного (повторного) входження особистості в суспільні, соціальні відносини, який передбачає формування нових, соціальнозначущих для неї умов і ознак.

Підчасов Є.В., Галушко С.М.

*Національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди,
м. Харків*

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ПРИВ'ЯЗАНІСТЬ» ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

Теорія прив'язаності (англ. *Attachment theory*) активно розвивається, як у теоретичній, так і в прикладній сучасній психології, розглядаючи вплив ранніх емоційних зв'язків на розвиток особистості дитини. Її засновник Джон Боулбі (John Bowlby, 1907-1990), який увів у психологію поняття «прив'язаність». Він розглядає це поняття (attachment) як підвид емоційного зв'язку, в якому почуття безпеки людини пов'язане з міжособистісними стосунками. Під прив'язаністю він розуміє інстинктивну поведінку дитини, а також будь-яку форму поведінки, результатом якої є придбання або збереження близькості з «об'єктом прив'язаності», яким зазвичай є людина, яка надає допомогу (Дж. Боулбі, 1969).

Досліджуючи долю дітей-сиріт, які були вихованцями інтернатів, він виявив, що існує прямий зв'язок між антисоціальною поведінкою, відсутністю емпатії, порушенням здатності до побудови зрілих стосунків із соціальною депривацією у ранньому дитинстві. Боулбі передбачив, що такі діти нездатні любити, бо на ранньому етапі життя втрачають можливість міцно прив'язатися до материнської постаті. Дж. Боулбі також спостерігав подібні симптоми у дітей, які протягом деякого часу росли в сім'ях, але потім були надовго розлучені з батьками. Усвідомлення наслідків впливу прив'язаності привело до розуміння того, що коли дитина знаходиться у середовищі, в якому має місце емоційна депривація (немає значення, чи це інтернатний заклад, чи дисфункційна сім'я), то у дитини формуватиметься розлад прив'язаності, основною характеристикою якого є стійке порушення

здатності до побудови близьких, емоційних стосунків з іншими людьми. Тобто, необхідною умовою збереження психічного здоров'я дітей у ранньому дитинстві є наявність емоційно теплих, близьких, надійних і тривалих стосунків з матір'ю (або особою, яка її заміщує) (Дж. Боулбі, 1969; О.І. Романчук, 2012).

Дослідження прив'язаності як психологічного феномену один з провідних напрямків зарубіжної експериментальної психології протягом останніх десятиліть. Прив'язаність – переклад англійського слова «attachment», яке є іменником від дієслова «to attach» – прив'язувати, з'єднувати. В українській мові існує також інший варіант перекладу слова «attachment» – прихильність, і тоді термін звучить як «теорія прихильності», але на думку багатьох фахівців та перекладачів, слово «прихильність» є невідповідним варіантом перекладу слова «attachment», оскільки воно не відображає сили і глибини цього зв'язку.

У науковій літературі зустрічаються визначення поняття прив'язаності, які дещо відрізняються від запропонованого Дж. Боулбі, але мають одну і ту ж суть. Так, відповідно до поглядів М.М. Кашапова та Л.О. Ніколаєвої психологічна прив'язаність до матері – це емоційний зв'язок, який виникає між дитиною і матір'ю (як найбільш близькою особою) у результаті довготривалих стосунків, які характеризуються стійкими, емоційно наповненими взаєминами, заснованими на задоволенні потреб у співпереживанні, розумінні, визнанні. Почуття прив'язаності до матері формується у дитини в період до трьох років і пов'язане із загальним емоційним розвитком у сімейних умовах (М.М. Кашапов, Л.О. Ніколаєва, 2008).

У медичному словнику прив'язаність трактується як розвиток перших близьких стосунків у житті дитини, найчастіше з матір'ю. Ці стосунки сприяють зменшенню її тривоги у різних ситуаціях і є основою для подальшого розвитку взаємин з іншими людьми (Медичний словник, 2000).

У психологічному словнику під редакцією Б.Г. Мещерякова, В.П. Зінченко прив'язаність описується як термін, що використовується у дитячій психології для визначення формування (зазвичай на 2-му році) у дитини вибіркової прив'язаності до однієї або декількох осіб (перш за все, до батьків або осіб, які їх заміщують). Ця прив'язаність виражається у любові і довірі до об'єктів прив'язаності, а також у негативних емоційних реакціях на розлуку (сепарацію) з ними (Психологічний словник, 2003).

Таким чином, незважаючи на окремі відмінності у визначеннях, переважає узгодженість поглядів на основні характеристики прив'язаності, серед яких ключовим є: це вибіркові близькі стосунки з об'єктом прив'язаності (одна або декілька осіб); переважно це матір (або особа, яка її заміщує); емоційне реагування на неї; наявність відчуття безпеки, яка зумовлена об'єктом прив'язаності; формується зазвичай в перші роки життя дитини.

Також дослідники цього феномену стверджують, що без формування прив'язаності нормальний психічний розвиток неможливий; і дані лонгитюдних досліджень показують те, що сила прив'язаності помірно-позитивно корелює з соціальною адаптацією і пізнавальною активністю й у більш старшому віці.

Відповідно до поглядів Дж. Боулбі, М. Ейнсворт, М.І. Лисіної, А.О. Реана якість емоційного зв'язку з матір'ю надає одне з визначальних значень на розвиток почуття безпеки, довіри, здатності до сепарації дитини, які підтримують всі подальші аспекти психічного розвитку. Прив'язаність між дитиною та матір'ю (або особою, яка її заміщує) формується, навіть якщо значуща особа не є уважною і чуйною при соціальній взаємодії. Дитина не має можливості покинути непередбачені або холодні стосунки і вона повинна пристосовуватися до такого ставлення. Дж. Боулбі виявив, що надійний емоційний зв'язок із матір'ю допомагає дитині: долати страх і занепокоєння; долати стрес; розуміти те, що вона сприймає; логічно мислити; покладатися на себе; досягти максимального інтелектуального потенціалу; розвивати гармонійні стосунки в подальшому житті.

Тому збереження цього зв'язку впродовж дорослого життя є джерелом безпеки, радості та впевненості. Це своєрідне відчуття того, що близька нам людина й надалі буде для нас доступною.

Автори теорії прив'язаності стверджують, що на наш психологічний розвиток і функціонування впливає прив'язаність до осіб, які опікувались нами в ранньому віці. Як правило, існує один основний об'єкт прихильності (мати) і ряд другорядних об'єктів (батько, брат, сестра і т.д.), яких дитина розподіляє ієрархічно. Дослідники стверджують, що недостатня або патологічна прив'язаність до них у дитинстві обумовлює розвиток форм адаптивної/деадаптивної прив'язаності в дорослому житті. Ці положення підтверджуються прикладними дослідженнями, проведеними в дитячих будинках і притулках (Н.М. Авдєєва, С.Ю. Мещерякова, Л.М. Царегородцева, 1991; О.І. Романчук, 2012; І.О. Симоненко, 2013, 2017).

Поглиблюючись у характеристику прив'язаності, згідно теорії Дж. Боулбі, можна визначити дві протилежні тенденції:

- 1) прагнення до пізнання зовнішнього світу, до ризику, до небезпеки;
- 2) прагнення до захисту та безпеки.

Перша тенденція відводить дитину від матері в новий, невідомий світ, друга – навпаки, повертає до неї. Ці дві тенденції нерозривно пов'язані і взаємообумовлені. Тому від якості прив'язаності залежить подальший розвиток всіх пізнавальних і комунікативних здібностей дитини.

Зважаючи на такі тенденції, М. Ейнсворт у своїх роботах вказувала на існування трьох типів прив'язаності, а саме:

1. Унікаюча, небезпечна прив'язаність (avoidant-unsecure attachment) – діти зазвичай не засмучуються і не плачуть при розлуці з матір'ю, ігнорують і навіть уникають її при зустрічі. Така поведінка дитини свідчить

про відчуження та уникнення матері, про відсутність почуття прив'язаності до неї, відчуття безпеки у дитини.

2. Безпечна прив'язаність (secure attachment) – діти засмучуються і плачуть (або не плачуть) при розлуці з матір'ю і сильно радіють, прагнуть до близькості і до взаємодії при її появі. Така поведінка дитини свідчить про надійну прив'язаність і про почуття безпеки, яке дає дитині матір.

3. Амбівалентна небезпечна прив'язаність або тривожно-амбівалентна прив'язаність (ambivalent-unsafe attachment; anxious-unsafe attachment) – діти дають яскраву гнівну реакцію на розлуку з матір'ю, але чинять опір у контактах з нею при зустрічі: гніваються, плачуть, не йдуть на руки, хоча явно хочуть, щоб на них звернули увагу. Така поведінка свідчить про амбівалентне, непослідовне ставлення до матері і про фактичну відсутність почуття впевненості і безпеки у дитини.

Деякі дослідники виділяють ще й четвертий тип, який у різних авторів має різний зміст і, як правило, є одним з варіантів наведених вище типів прив'язаності – дезорганізована прив'язаність. Матері в цьому випадку страждали від депресії, або у випадках жорстокого поводження, а також у шизоїдних сім'ях. Діти з такою прив'язаністю вели себе дуже по-різному. Часто їм був властивий дитячий аутизм.

Концепція прив'язаності сильно відрізняється від концепції залежності. Так, залежність не пов'язана із збереженням близькості, не спрямована на особливу людину, вона не має на увазі сильних емоційних зв'язків, вона не пов'язана з сильними почуттями. У той час, коли ставлення до людини, яка проявляє залежність завжди має відтінок приниження, ставлення до людини, прив'язаної до когось, виражається схваленням.

Як спосіб концептуалізації збереження близькості, теорія прив'язаності Дж. Боулбі, на відміну від теорії залежності, виділяє наступні риси:

- Специфічність. Поведінка прив'язаності спрямована на одну особу або обраних осіб, переважно в порядку переваги.
- Тривалість. Прив'язаність зберігається переважно упродовж більшої частини життєвого циклу.
- Емоційна заангажованість. Більшість з найбільш сильних емоцій виникають під час встановлення, підтримання, розриву і відновлення стосунків прив'язаності.
- Онтогенез. У більшості немовлят поведінка прив'язаності розвивається протягом перших 9 місяців життя.
- Навчання. Навчання відрізнити знайоме від незнайомого є ключовим процесом у розвитку прив'язаності.
- Організація. Активація поведінки прив'язаності викликається такими зовнішніми умовами, як незнайоме оточення або люди, голод, втома і все, що може викликати страх.

Аналіз даних проведених досліджень та підходів до вивчення

прив'язаності дає змогу стверджувати, що прив'язаність – це процес, який потенційно призводить до того, що діти ростуть упевненими в собі, мають стабільну високу самооцінку, покладаються на власні сили, а також проявляють довіру в стосунках з іншими людьми. Вони здатні допомагати самим собі і, у випадку потреби, гідно приймати допомогу з боку інших людей. Потреба в близькості, безпеці, комфорті і турботі – це потреба дорослої людини в прив'язаності, а не повернення до інфантильного способу поведінки. Збереження ставлення прив'язаності протягом усього життя і відкрите вираження потреби у зв'язку з іншою людською істотою – це, скоріше, ознака психологічного здоров'я, ніж прояв патологічної залежності.

Під поняттям прив'язаності як соціально-психологічної категорії ми розуміємо інтегративне утворення, що включає в себе емоційний зв'язок з матір'ю (або особами, які її заміщують), її образ і першу соціальну поведінку, адресовану їй, що дає відчуття близькості, безпеки, надійності стосунків. У стосунках прив'язаності формується певний образ і готовність емоційно і поведінково реагувати на матір, як на першого представника соціалізації. Для розвитку почуття прив'язаності дуже важливі перші 2-3 роки життя дитини. Цей період визначається, як критичний у формуванні прив'язаності. Міра надійності прив'язаності дитини до матері впливає на рівень її самооцінки, самостійності, впевненості у собі, здатність до побудови близьких, емоційних стосунків з іншими людьми.

Отже, ми бачимо, що прив'язаність включає в себе афективний, когнітивний і поведінковий компоненти, і визначається, як базова соціальна установка, що формується у перших стосунках і є першим етапом соціалізації дитини та впливає на подальший розвиток цього процесу. Тобто образ матері (або особи, яка її заміщує), що інтеріоризується, створює внутрішній ресурс і додаткову стійкість у подальшій соціальній адаптації.

Підчасов Є.В., Зіза Є.О.

*Національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди,
м. Харків*

ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО СТВОРЕННЯ СІМ'Ї У ЮНАЦЬКОМУ ВІСІ

На сьогоднішній день дослідники відзначають, що сучасна молодь намагається віддаляти процес вступу у шлюб та створення власної сім'ї на невизначений термін. Це сприяє тому, що інститут сім'ї переживає велику кількість проблем (звичність процесу розлучення, небажання народжувати дітей, зміну сімейних ролей та цінностей тощо). В результаті збільшується кількість так званих «цивільних» шлюбів серед молоді, під якими сьогодні розуміють фактичні, незареєстровані сімейні стосунки між чоловіком та жінкою. Зазвичай створення сім'ї припадає на юнацький вік, адже саме в цей період відбувається активна побудова життєвих планів, в яких суттєву